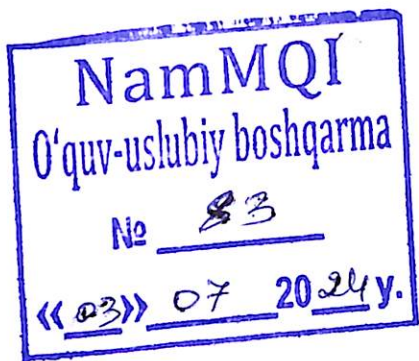

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

NAMANGAN MUHANDISLIK-QURILISH INSTITUTI

TRANSPORTDA INSON OMILI

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Xizmatlar

Ta'lim sohasi: 1040000 – Transport xizmatlar

Ta'lim yo'nalishi: 61040300 – Yo'l harakatini tashkil etish

Namangan 2024

Fan/modul kodi TIO1406	O'quv yili 2024-2025	Semestr(lar) 4	Kreditlar 6	
Fan/modul turi Tavlov	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 6	
	Fanning nomi	Auditoriy mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1.	Transportda inson omili	Jami 90 (30 ma'ruza, 60 amaliy)	00	180

2.

I. Fanning mazmuni

Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash hozirgi davming eng asosiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolaridan biridir. Avtomobillashtirish ko'rsatkichlari ortib borayotgan hozirgi davrda harakat xavfsizligini ta'minlashga «Haydovchi-avtomobil-yo'l-muhit» tizimidagi barcha bo'laklarning ishonchliligini oshirish bilangina erishish mumkin. Bu o'rinda inson va transport vositalarining omillari muhim ahamiyatga ega, chunki ko'pgina yo'l-transport hodisalari haydovchining yo'l qo'ygan xatolari, transport vositasini loyihalashda, ishlab chiqarishda va undan foydalanishda uning texnik xolatini harakat xavfsizligini ta'minlash talablariga javob bermasligi natijasida sodir bo'lmoqda.

Fanini o'qitishdan maqsad tahsil olayotgan talabalarga transport vositalarini loyihalashda, ishlab chiqarish va ekspluatatsiya qilish jarayonida, harakat xavfsizligini ta'minlashda inson omili, insonni shaxs sifatidagi yo'nalishlari orqali o'rganishni, haydovchi mehnatini tashkil etishda uning harakatlarini ilmiy texnik asosda tadqiq qilish va sabablarini aniqlashga o'rgatishdan iborat.

II Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.I Fan tarkibiga quyidagi mavzulari kiradi:

1. Mavzu. Kirish. Transportda inson omili fanining maqsad va vazifalari.
Fanning maqsad va vazifalari. Asosiy tushuncha va atamalar. Ilmiy tadqiqot metodlari.

2. Mavzu. «Haydovchi-avtomobil-yo'l-muhit» tizimida haydovchining ishonchliligi

«Haydovchi-avtomobil-yo'l-muhit» tizimi. Haydovchi - tizimning asosiy bo'g'ini Haydovchi ish faoliyatining psixo-fiziologik xususiyatlari.

3. Mavzu. Haydovchining psixologik ishonchliligi
Haydovchining ishonchliligi. Inson psixikasining anatomik va fiziologik asoslari. Analizatorlar va ularning inson faoliyatidagi roli.

4. Mavzu. Haydovchi sezgisi va idroki.
Sezgi va uning turlari. Idrok. Ko'rib idrok qilish xususiyatlari. Xarakat davrida idrok qilishda haydovchining xatoliklari. Eshitib idrok qilish xususiyatlari

5. Mavzu. Psixomotorika va haydovchi reaksiyasi

Haydovchining axborotni qayta ishlash bosqichlari. Haydovchining reaksiya vaqti va unga ta'sir etuvchi omillar. Psixomotorika. Oddiy va murakkab harakatli reaksiyalar.

6. Mavzu. Haydovchi diqqati va va harakat xavfsizligi

Haydovchi diqqati va yo'l-transport hodisalari. Haydovchi diqqatining sifatleri o'g'risida tushuncha. Haydovchining ixtiyoriy va ixtiyorsiz diqqatlari. Haydovchi iqqatini tadqiq qilish uslublari.

7. Mavzu. Haydovchining xotirasi va tafakkuri

Xotira va uning sifatleri. Xotira turlari. Xotira maxsuldorligiga ta'sir etuvchi omillar. Haydovchi xotirasini tadqiq qilish uslublari. Fikrlash va uning sifatleri. Fikrlash turlari. Informatsion va konseptual modellar.

8. Mavzu. Hissiyot (emotsiya) va irodaning harakat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni

Histuyg'u to'g'risida tushuncha va uning haydovchi ish qobiliyatiga tasiri. Emotsional holatlar va ularning turlari. Iroda. Irodaviy fazilatlar. Haydovchi irodasini tarbiyalashning harakat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni.

9. Mavzu. Haydovchining shaxsi va kasbiy faoliyati

Shaxs to'g'risida tushuncha. Shaxs xususiyatlarining haydovchi kasbiy faoliyatiga tasiri. Haydovchilarni kasbiy tanlash.

10. Mavzu. Murakkab yo'l sharoitlarida avtotransport vositasini boshqarishning psixofiziologik xususiyatlari.

Murakkab yo'l va tabiiy-iqlim sharoitlarida avtotransport vositasini boshqarishning o'ziga xosligi. Avtomobil tezligi va uning oqibatleri. Transport vositasini tezlikda boshqarishning psixofiziologik xususiyatlari.

11. Mavzu. Haydovchilarni ish qobiliyatlari

Haydovchi ish qobiliyatiga ta'sir etuvchi omillar tahlili. Haydovchi ishida xatoliklar va yo'l transport xalokatlari. Toliqish, o'ta toliqish, charchoq. Charchoq darajalari va turlari. Haydovchining ishi va dam olishini tashkil etish.

12. Mavzu. Alkogol va yo'l harakati xavfsizligi

Alkogolning haydovchining holati va ish qobiliyatiga ta'siri. Kishi organizmidagi alkogol qoldig'ini ekspertiza qilish. Organizmda alkogol qoldig'i bor haydovchini avtomobil boshqaruviga yo'l qo'ymaslik chora-tadbirlari.

13. Mavzu. Haydovchilar sog'ligi va harakat xavfsizligi

Haydovchining sog'liq darajasi va salomatlikni haydovchi ish qobiliyatiga ta'siri. Haydovchilarda uchraydigan kasalliklar va ularni oldini olishning profilaktik tadbirlari. Tibbiy, psixotrop dorilarning va chekishning haydovchi ish faoliyatiga ta'siri. Reys (ishga chiqarish) oldi va reysdan keyingi tibbiy ko'riklar.

14. Mavzu. Haydovchining ish o'rni ergonomikasi

Haydovchi ish o'rnini ergonomikasi va antropometrik tavsiflari. Haydovchi ish joyining fizikaviy va kimyoviy sharoitlari va ularning haydovchi ish qobiliyatiga ta'siri. Haydovchi ish joyining gigienik sharoitlari.

15. Mavzu. Yo'l xarakati qatnashchilari psixofiziologik xolatining xarakteristik xavfsizligiga ta'siri

Yo'l xarakati qatnashchilarining yo'lda xavfli va xalokatli vaziyatlarni vujudga keltirishi. Bolalar va o'smirlarning transportdagi, yo'llardagi xulq-atvori va psixofiziologik xususiyatlari

III. Amaliy mashg'ulotlari buyicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Haydovchining «AXYM» tizimidagi o'rnini
2. Inson nerv tizimining anatomiyasi va fiziologiyasi
3. Haydovchi ishonchliligi va uni aniqlovchi tushunchalar
4. Haydovchining reaksiya vaqtini aniqlashni o'rganish
5. Haydovchining ko'ruvchanligini o'rganish
6. Haydovchi diqqatini blankalar usulida o'rganish
7. Haydovchi xotirasini o'rganish usullari
8. Haydovchi tafakkuri va fikrlashini o'rganish usullari
9. Ayzenk so'rovnomasi yordamida haydovchining shaxsini o'rganish
10. Haydovchining psixofiziologik xolatini o'rganish
11. Murakkab sharoitlarda xarakteristik xarakatga tayyorlikni aniqlash
12. Haydovchi toliqishining yo'l transport xodisalariga ta'sirini o'rganish
13. Alkogol mahsulotlarining haydovchi xolati va ish qobiliyatiga ta'siri o'rganish
14. Haydovchining reys (ishga chiqish)dan oldingi ko'rikdan o'tkazishning ahamiyatini o'rganish
15. Haydovchining ish o'rnini o'rganish
16. Yo'l qatnashchilari psixofiziologik xolatining xarakteristik xavfsizligiga ta'sirini o'rganish

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

IV. Mustaqil ta'lim topshiriqlari

Mustaqil ta'limning shakli va mazmuni:

1. Ma'ruza mashg'ulotlarida olingan bilimlarni mustahkamlash. Fanning o'quv dasturidagi ayrim mavzularini o'quv adabiyotlari va Internet materiallari yordamida mustaqil o'zlashtirish, o'quv manbalari bilan ishlash.
2. Ma'lum mavzu bo'yicha referat tayyorlash.
3. Amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rib kelish, uyga berilgan vazifalarni bajarish, hisobotlarni tayyorlash.

Mustaqil ish uchun tavsiya etiladigan mavzular:

- «A-H-Y-M» tizimida haydovchining o'rnini
- Haydovchi - tizimning asosiy bo'g'ini.
- Haydovchi ish faoliyatining psixofiziologik xususiyatlari.
- Ko'rib idrok qilish xususiyatlari. Ko'rish zehni.
- Haydovchining ko'ruvchanligi
- Avtomobil tezligi va idrok qilishning o'zaro bog'liqligi
- Idrok qilishda haydovchining xatoliklari.
- Haydovchining reaksiya vaqtiga ta'sir etuvchi omillar.
- Haydovchi xotirasini rivojlantirish usullari
- Haydovchining diqqatini tashkil etishga zaruriyat.
- Haydovchi diqqatini tadqiq qilish usullari.
- Inson shaxsi va harakat xavfsizligi
- Haydovchining ish va dam olishi tashkil etish va harakat xavfsizligi.
- Haydovchining ish o'rnini va harakat xavfsizligi.
- Haydovchining ish qobiliyati.
- Haydovchi faoliyatida operativ xususiyatlarning o'rnini.
- His-tuyg'u to'g'risida tushuncha.
- Emotsional muvozanatni buzilishi.
- Hissiyotning haydovchi ish qobiliyatiga va holatiga ta'siri.
- Iroda xususiyatlari.
- Shaxs to'g'risida tushuncha va uning haydovchi faoliyatidagi o'rnini.
- Haydovchining shaxsi va harakat xavfsizligi.
- Toliqish, o'ta toliqish, charchoq.

3. V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetentsiyalar)

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yidagi talablar o'yiladi. **Talaba:**

- haydovchining «AHYM» tizimidagi o'rnini;
- haydovchining shaxs sifatidagi psixologik yo'nalishlari;
- haydovchining ish o'rniga qo'yiladigan psixologik-muhandislik talablari;
- haydovchilarni tanlab olishda psixologik, kasbiy, ijtimoiy va tibbiy tanlov uskunalarini **haqida tasavvurga ega bo'lishi**;
- haydovchining mehnat qobiliyatini pasaytiruvchi sabablarni;
- haydovchining mehnatini tashkil etishni;
- qiyin yo'l sharoitlarida avtomobilni boshqarishning psixologik xususiyatlarini;
- alkogolning inson organizmiga ta'sirini;
- tibbiy ko'rikdan o'tkazishni **bilishi va ulardan foydalanish olishi**;
- haydovchilarning kasbiy faoliyati jarayonida, ularning holatlarini nazorat qilish usullarini qo'llash bo'yicha;
- yo'l xarakati xavfsizligini taminlash uchun avtomobil haydovchilarini kasbiy tanlash usullaridan foydalanish **ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.**

4.	<p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	<p>VIII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.</p>
6.	<p>Adabiyotlar</p> <p>Asosiy adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Романов А.Н. Автотранспортная психология. Учебное пособие. М.: "Академия" 2002. -224 стр. 2. Буйленко В. Я., Жанказиев С.В. Психологические особенности человека при управления автомобилем транспортом. Учебное пособие. М.: МАДИ 2017. -172 стр. 3. Д.В. Капский, П.А.Пегин, И.И.Лобач Психофизиология участников дорожного движения. Учебно-методическое пособие – МИНСК : БНТУ, 2018.-385 С. 4. Yo'l harakati qoidalari. T.: 2016 y. Adliya Vazirligi. <p>Qo'shimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh. M.Mirziyoevning Oliy majlisga murojaati. 2020 y. 24 yanvar. 6. Yo'l harakati qoidalari va xavfsizligi (yo'l harakati xavfsizligi): o'quv qo'l J.R. Qulmuxamedov, K.M. Nazarov, R.S. Xikmatov, Sh.A. Shoislomov; O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi.-T.: «Niso Poligraf» nashriyoti, 2017. -168 b. 7. Яркин Е.К., Романенко В.Е. Транспортная психология. - Новочеркасск: ЮРГПУ (НПИ), 2015. - 164 с. 8. Петров А.П. Основы эргономики и дизайна а автомобилстроении. Учебно пособие. Курган: Курганского гос. ун-та, 2004.- 163 с. <p>Internet saytlari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi milliy 2. www.ziyonet.uz 3. www.gov.uz
7.	<p>Namangan muhandislik-qurilish instituti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.</p>

8.	<p>Fan(modul) uchun ma'sul: Akbarov I.G.- "Yo'l harakat xavfsizligi" kafedrası dotsenti</p>
9.	<p>Taqrizchilar: Xoimirzayev J. - NamMQL, "Yo'l harakat xavfsizligi" kafedrası dotsenti. Xonazarov Z. - Namangan viloyati IIB JHX YHX boshqarmasi YTH tahlili bo'limi boshlig'i. O'quv dasturi Namangan muhandislik-qurilish instituti kengashi tomonidan ko'rib chiqilgan (202__ yil «__»__dagi__-sonli bayonnoma) Namangan muhandislik qurilish-instituti rektorining 202__ yil «__»__dagi__-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan.</p>